

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Валентина Григорова-Генчева,
катедра „Финанси и застраховане“,
Висше училище по застраховане и финанси

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”
в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление 3.8. Икономика
докторска програма **“Финанси, застраховане и осигуряване”**

Автор: *Ардит Хаджия*

Тема: *„The role and significance of finance, accounting and financial mathematics in companies” (Ролята и значението на финансите, счетоводството и финансовата математика във фирмите)*

Научен ръководител: *проф. д-р Станислав Димитров, Висше училище по застраховане и финанси*

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № 161 от 08.05.2024 г. на Ректора на Висше училище по застраховане и финанси проф. д.ю.н Борис Велчев съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема **„The role and significance of finance, accounting and financial mathematics in companies” (Ролята и значението на финансите, счетоводството и финансовата математика във фирмите)** за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.8. Икономика, докторска програма “Финанси, застраховане и осигуряване“. Автор на дисертационния труд е Ардит Хаджия – докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Финанси и застраховане“ с научен ръководител проф. д-р Станислав Димитров от 19.12.2022 г.

Предадените от Ардит Хаджия материали включват документи по представен опис: дисертационен труд в електронен вариант и на хартиен носител, автореферат на дисертационния труд в електронен вариант и на хартиен носител на английски и на български език,

декларация за оригиналност и достоверност, справка за изпълнението на минималните национални изисквания за придобиване на ОНС „доктор“, списък на публикациите по темата на дисертационния труд, копия на публикациите по темата на дисертационния труд, резюмета на публикациите по темата на дисертационния труд на български и на английски език и автобиография.

Докторантът е приложил 3 (три) публикации.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Ардит Хаджия има над 10-годишен опит като преподавател по математика на различни образователни нива, от средно училище до университет. Основната цел в дейността му е да насърчава дълбокото разбиране на математиката и да стимулира учениците и студентите да разгърнат пълния си потенциал. По време на работата си в Американския университет за Близкия изток А. Хаджия е избран за „Инструктор на годината“, отличие, което свидетелства, както за неговата отдаденост на професията, така и за успехите на неговите ученици. Наред с подготовката на докторската си дисертация в момента кандидатът преподава IGCSE, AS и A-level математика в уважавано международно училище (King's College Tirana), където продължава да вдъхновява и води студентите към високи академични постижения.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Темата на дисертацията на Ардит Хаджия е особено актуална във време, когато математическите методи и възможностите на изкуствения интелект (ИИ) се прилагат все по-масово във всички области на живота. Те са особено полезни и широко приложими в сферата на финансите и счетоводството.

Предметът на изследване в дисертацията е да бъде доказано, че една компания се нуждае от финансиране, за да може да работи успешно и да постига целите си. Целта на изследването е да се установи какви са основните характеристики на финансите, счетоводството и финансовата математика, които са необходими на фирмите за успешното им функциониране и реализиране на печалба. Авторът дефинира като специален предмет на изследване в разработката си, потвърждаването на хипотезата, че финансите са жизнената сила на една компания, счетоводството е основната система за предоставяне на финансови данни, а финансовата математика е начин за моделиране и проектиране и прогнозиране на бъдещите финансови потоци на компанията. В тази връзка напълно логично и целесъобразно са формулирани основните задачи на проучването: да се докаже, че финансите са от особено значение за развитието и функционирането на компаниите, счетоводството - за изготвяне на

подходящи отчети и докладване на ръководството и финансовата математика - за текущо прогнозиране и прогнозиране на бъдещите операции на фирмите.

Авторът изключително точно и правилно дефинира, че „Основните цели на финансите в компаниите са да осигурят максимална възвръщаемост на инвестициите и пазарната стойност на акция, максимизиране на печалбите, максимизиране на рентабилността, максимизиране на ликвидността. Целите на счетоводството във всеки бизнес са систематично записване на транзакции, сортиране и анализиране, изготвяне на финансови отчети, оценка на финансовото състояние и подпомагане при вземането на решения с финансови данни и информация за бизнеса. Една от ключовите цели на финансовата математика е също така да се разбере как да се изградят най-добрите инвестиционни стратегии, които минимизират рисковете в реалния свят.”

Основната хипотеза на автора е да се потвърди, че бизнес финансите включват ефективно управление на паричните ресурси в рамките на една организация за постигане на конкретни финансови цели. Хаджия иска да докаже, че бизнес финансите включват стратегическо планиране и разпределение на средства за подпомагане на различни дейности и функции на бизнеса и че те са средство за оптимизиране използването на финансови ресурси за увеличаване на общата стойност и рентабилността на компанията.

4. Познаване на проблема

Докторантът е много добре запознат с проблема на дисертационното изследване. Обект на изследователския му интерес са същността, взаимовръзките между финансите, счетоводството и финансовата математика и значението им за успешното развитие на една фирма. Дисертацията на А. Хаджия е една от малкото на брой научни разработки, в които освен че има една основна и три допълнителни изследователски хипотези, са посочени и т.нар. разгърнати изследователски хипотези: „По принцип финансите, счетоводството и финансовата математика са взаимосвързани и позволяват на компаниите да вземат реални бизнес решения, на базата на които ще постигнат желаното развитие“.

5. Методика на изследването

Провеждането на научните изследвания по избраната от кандидата тема на докторската дисертация изисква многоизмерен подход и прилагане на редица изследователски методи като:

- исторически метод - чрез него финансовата ситуация на фирмите се възприема в исторически план;
- анализ на съдържанието - чрез неговото приложение се анализират правните аспекти и други елементи на системите за финансиране на фирмите;

- сравнителен метод - с прилагането му се извършва сравнително възприемане на опита, методологията и различията във функционирането на системите за финансиране във фирмите;

- статистически метод - използва се с цел по-точно разбиране на общите правила, редовността и законосъобразността на настоящите и възможните форми на финансиране на компаниите;

- синтез - с помощта на този метод се комбинират данните, получени с помощта на предходните методи;

- индукция и дедукция - използва се в изследователски процедури за дефиниране на изводи от теоретичните възгледи и мнения на други автори, както и за опитно събиране на данни от практиката на други субекти.

Избраната методика на изследване позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем 161 страници. Работата е структурирана в три глави, увод, заключение и приложения, като в отделна част е обособен прегледът на методологическия подход към научното изследване. Библиографията на дисертационния труд включва общо 119 заглавия, всички на онлайн източници на информация. Разработката съдържа 14 таблици и 61 фигури. Изследванията на А. Хаджия обхващат периода от 2000 г. до наши дни.

Първа глава е озаглавена „Ролята и значението на финансовите компании“. В нея кандидатът дефинира същността и ролята на финансите в една фирма, разглежда основните видове инвестиции и бюджети, както и процеса на бюджетиране като цяло. Специално внимание в тази глава е отделено на дивидентите, възвращаемостта на капитала и дълговото финансиране. В края на тази глава авторът разглежда темата за значението на фирменото финансиране, стратегическо планиране и бюджетиране, както и за управлението на риска.

Втора глава със заглавие „Ролята и значението на счетоводството във фирмите“ дефинира счетоводството като процес, разглежда видовете счетоводство в една фирма и значението му за оценка ефективността на бизнеса. Специално внимание А. Хаджия отделя на изготвянето на финансови отчети и гарантирането на съответствие със законите в съответната сфера.

Трета глава – „Ролята и значението на финансовата математика в компаниите“ – дефинира понятието „финансова математика“ и нейното приложение в различни области на икономиката като управлението на риска, борсовата търговия, извличането на данни, иконометрията, прогнозирането, маркетинга, създаването на инвестиционни стратегии и др. В края на тази част от изследването си, Хаджия разглежда различни аспекти на взаимовръзката между финансовата математика и счетоводството.

В заключение, мога да обобщя, че докторантът е успял да реализира целите и задачите, поставени в дисертационния труд.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите на разработката могат да бъдат обобщени по следния начин:

- Новаторски момент в разработката, на фона на развитието на научната мисъл в Албания в сферата на икономиката и финансите, е акцентът, поставен върху тясната връзка между математиката и финансите. Авторът подчертава нейното значение за разбирането и прилагането на научните дисциплини в развитието на финансовите операции на компаниите.
- Авторът успешно доказва, че прилагането на математически модели във финансите прави възможно използването на мисловни умения наред с научни дисциплини като статистиката и компютърните науки. Тази негова теза има конкретно научно-приложно значение в сферата на планирането и бюджетирането на дейността на една фирма.
- Безспорен принос на тази дисертация, макар и без елемент на новаторство, е доказаното значение на финансовите знания и решаващата роля на приложението им в бизнеса и счетоводството. Използването на научни математика и финанси предоставя необходимите знания и възможности за ефективен контрол на финансите на бизнеса, както и големи възможности за създаване на по-голям икономически напредък на компаниите.
- Научният подход в разбирането на финансовите дейности има ключова роля в реалния живот на бизнеса при вземането на правилни инвестиционни решения за генериране на максимално бърз растеж и развитие на компаниите. Несъмнено, това твърдение на докторанта е новаторско по отношение по-активното и ефикасно управление на съвременните бизнес процеси в Албания.

Дисертацията на А. Хаджия утвърждава, че за да се прилагат правилно принципите на математиката във финансите, първо трябва да бъде разбрана и анализирана сложността на финансовите трансакции в една компания.

Научно-приложните приноси на дисертацията могат да бъдат използвани в няколко различни фирми за определен период от време, след което да бъдат отчетени по конкретни, еднакви за всички компании параметри, темповете на техния растеж. Авторът би могъл да проведе сравнителен анализ между резултатите от бизнеса на фирми, които използват математически методи в планирането и финансирането си, както и за ограничаване на риска, и други, които не прилагат такива.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът е представил 3 научни публикации, написани на английски език по темата на дисертацията. Всяка от тях представлява самостоятелно научно изследване под формата на статия, публикувана в списанието на ВУЗФ – “VUZF Review“.

9. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания

Съгласно приложената от Ардит Хаджия справка, минималните национални изисквания за придобиване на научна степен „доктор на науките“ в професионалното направление 3.8. Икономика са изпълнени.

10. Лично участие на докторанта

По мое мнение, дисертацията е дело на самия докторант. Използваните източници са цитирани коректно и няма данни за плагиатство.

11. Автореферат

Авторефератът на английски език, приложен към дисертационния труд е с обем от 37 страници. Той съдържа описание на основните характеристики на представената научна разработка: структура и съдържание на дисертацията, обобщено представяне на основните проблеми и методите на изследване, както и на публикации по темата на дисертацията.

Авторефератът на дисертационния труд е изготвен в съответствие с възприетите за подобен род научни разработки критерии. В него, обаче, не присъстват теоретични изводи и авторски решения на значими научни или научноприложни проблеми, които да представляват значителен и оригинален принос в науката по въпросите на финансите и счетоводството.

В автореферата са систематизирани някои научно-приложни постижения на Ардит Хаджия, които включват предложения за конкретни дейности, свързани с повишаване ролята на финансите, счетоводството и математиката във фирмите. Разработени са насоки и мерки за подобряване функционирането и координацията между отделните структури (отдели, дирекции), работещи в областта на финансите, счетоводството и математиката в компаниите.

В декларация към автореферата, авторът ясно заявява, че представеният дисертационен труд е негова оригинална разработка и съдържа резултати, получени от негови собствени научни изследвания, с подкрепа и помощ от неговия научен ръководител. А. Хаджия декларира, че дисертацията не е защитавана в други университети, институти или други висши учебни заведения за придобиване на образователна и научна степен.

12. Критични забележки и препоръки

Дисертационният труд на Ардит Хаджия има редица достойнства, нямам конкретни забележки. Има известен дисбаланс между съдържанието на първа и останалите глави на разработката (80:30:30 стр.), но този факт може да бъде частично обяснен със значимостта на проблемите, третираны в съответните глави и не представлява съществен недостатък от научна гледна точка. Бих искала да формулирам един въпрос към кандидата:

1. Ще се увеличава ли ролята на финансовата математика, вкл. ИИ, в избора на инвестиционни стратегии и формирането на бюджета на фирмите в бъдеще?

13. Лични впечатления

Личните ми впечатления от докторанта Ардит Хаджия са формирани по време на предварителната защита на неговата дисертация, проведена онлайн на 24 април 2024 г. Кандидатът представи ясно и изчерпателно структурата и основните заключения на своя дисертационен труд, отговори уверено, компетентно и убедено на поставените въпроси от членове на катедра „Финанси и застраховане“. В тази първа за мен среща, А. Хаджия показа отлични презентационни умения, както и високо ниво на професионален английски език.

14. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Научно-приложните приноси на дисертацията биха могли да се използват за съставяне на ръководство за съвременно управление на фирмите в Албания, в което да бъдат включени разработените от А. Хаджия конкретни мерки и дейности за успешно стратегическо планиране и бюджетиране. Това издание би било полезно за подобряване функционирането и координацията между отделните фирмени структури, работещи в областта на финансите, счетоводството и математиката, както и за прилагането на съвременни математически методи, вкл. ИИ, в управлението на компаниите.

Уместно е подобно издание да бъде разпространявано от финансови институции, които финансират развитието на бизнеса на малки или малки и средни компании, с цел постигане на по-ефективно управление на техния растеж и намаляване на риска.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд **съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката** и **отговарят на всички** изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Правилника за приемане и обучение на докторанти във Висшето училище по застраховане и финанси.

Дисертационният труд показва, че докторантът Ардит Хаджия **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по Професионално направление 3. 8. Икономика, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Ардит Хаджия в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3. 8. Икономика; докторска програма “*Финанси, застраховане и осигуряване*”.

24.05.2024 г.

Рецензент:

Доц. д-р Валентина Григорова-Генчева

(ак. дл. н. ст. име фамилия)